

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרקים ראשון - שלישי

הלכות קריאת שמע

סוגיה סה: דיני ערוה לקריאת שמע (5): ערות גוי
וערות קטן

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה סה: דיני ערוה לקריאת שמע (5): ערות גוי וערות קטן

*

רקע

הגמ' דנה אם ערות גוי מוגדרת כערוה, ואגב סוגיה זו דנים הראשונים אם ערות קטן מוגדרת כערוה.

מקורות

- א. גמ' כה: "אמר רב יהודה עכו"ם... וערות אביהם לא ראו"
- ב. תלמידי רבינו יונה יז. ד"ה הא
רא"ש סי' נב
רא"ה ד"ה אמר רב יהודה גוי ערום
סמ"ק מצוה קנח, והגהת רבינו פרץ
רמב"ם הל' קריאת שמע פ"ג הט"ז; הל' מילה פ"ג ה"ה
ג. שו"ע סי' עה סע' ד

רא"ה ד"ה אמר רב יהודה גוי ערום

אמר רב יהודה: גוי ערום אסור לקרות קרית שמע כנגדו, ואף על גב דכתיב בהו 'אשר בשר חמורים
בשרם, הא כתיב בהו ערוה, דכתיב: 'וערות אביהם לא ראו'. פירוש, הוא הדין לערות קטן
בשרואה, ולא שנא קרית שמע ולא שנא שאר ברכות, לפיכך המל את הקטן צריך שלא יביט
בערותו בשעת [צ"ל: בשעה] שמברך, כדאמרינן 'ולא יראה בך ערות דבר'.

סמ"ק מצוה קנח, והגהת רבינו פרץ
וצריך לכסות הערוה אם הם גדולים בשעת ברכה.
הגהה: אבל בקטן אין לחוש, דלא שייך ערוה בפחות מט' שנים.

הסבר הסוגיה

אמר רב יהודה: עכו"ם ערום אסור לקרוא קריאת שמע כנגדו. [גמ' כה:]

הגמ' מביאה את דברי רב יהודה שאסור לקרוא קריאת שמע כנגד גוי ערום, ומסבירה
שהיתה הוה אמינא שערותו אינה מוגדרת כערוה, ולכן מחדש רב יהודה שערותו מוגדרת
כערוה, ואסור לקרוא קריאת שמע כנגדה.

נחלקו הראשונים אם מותר לקרוא קריאת שמע כנגד ערות קטן:

הרא"ה [ד"ה אמר רב יהודה גוי ערום] סובר שאסור לקרוא קריאת שמע כנגד ערות קטן,
אפילו תינוק בן יומו, והמברך את ברכת המילה צריך להקפיד שלא להביט בערות הקטן
בשעת הברכה. תלמידי רבינו יונה [יז. ד"ה הא] סוברים שאין צריך לכסות תינוק בזמן מילתו

מפני "דודאי בקטן כל כך לא דיינינן ליה ערוה". רבינו פרץ [הגהות סמ"ק מצוה קנת] סובר כתלמידי רבינו יונה, וקובע שערות קטן שאינו ראוי לביאה אינה ערוה. בעל העיטור [הל' מילה דף נב ע"ד] לומד מדין הישן עם בני ביתו הקטנים, שערות קטן אינה ערוה, משמע שלדעתו ערות קטן היא ערוה רק כשהקטן בן שתים עשרה שנה ויום אחד, והקטנה בת אחת עשרה שנה ויום אחד [הטור (יו"ד סי' רסה) כותב ששיטתו כשיטת רבינו פרץ].

נראה להסביר שמחלוקתם נובעת ממחלוקת בהגדרת ערוה. בעל העיטור סובר שהגדרת ערוה תלויה בהרהור, ולכן היא רק משעת הבשלות הגופנית. רבינו פרץ סובר שהגדרת ערוה תלויה בכך שהאיברים משמשים לתשמיש, ולכן איבריו של קטן שאינו ראוי לביאה אינם ערוה. הרא"ה סובר שערוה אינה תלויה לא בהרהור ולא בתשמיש, ואף ערות קטן בן יומו מוגדרת כערוה.

הרא"ש [סי' נב] מעלה סברא אחרת מדוע אין צריך לכסות נימול בשעת הברכה: "כיון דלתקוני המילה קאתי, קרינן ביה שפיר 'והיה מחניך קדוש', ואין בו באותה שעה משום 'לא יראה בכך ערות דבר'". בשעת המילה, הערוה היא חפצא של מצוה, וחפצא של מצוה אינו פוגע בקדושת המצוה.

הרמב"ם [פ"ג הט"ז] פוסק: "אסור לקרוא כנגד הערוה עד שיחזיר פניו, אפילו כותי או קטן לא יקרא כנגד ערותן". בהלכות מילה [פ"ג ה"ה] פוסק הרמב"ם: "המל אדם גדול צריך לכסות ערותו עד שיברך ואחר כך מגלהו ומל אותו". הרמב"ם סותר את עצמו, בהלכות קריאת שמע הוא פוסק שאסור לקרוא כנגד ערות קטן, ובהלכות מילה פוסק שמותר לברך ברכת המילה כנגד ערות קטן, וחייב לכסות ערות גדול בלבד.

ניתן לתרץ את הסתירה ברמב"ם באחת משתי דרכים:

א. הרמב"ם מחלק בין מילה לשאר דברים שבקדושה. הרמב"ם סובר כרא"ש, שבשעת מילה הערוה אינה חפצא של ערוה אלא חפצא של מצוה, אלא שהוא מחלק בין ערות קטן לבין ערות גדול. ערות קטן אינה גורמת להרהור, ולכן בשעת מצוה היא אינה מוגדרת כערוה, ערות גדול גורמת להרהור, ולכן גם בשעת מצוה היא מהוה ערוה.

ב. הרמב"ם מחלק בין קריאת שמע לבין ברכות. בקריאת שמע יש חומרא מיוחדת, וצריכים להרחיק בה גם מערות קטן, בברכות אין חומרא זו, ולגביהן רק ערוה של גדול מוגדרת כערוה.

לעיל [עמ' 242-243] למדנו שיכול להיות שהרמב"ם מחלק בין דין קריאת שמע לדין ברכות, אסור לקרוא קריאת שמע גם כנגד ערות חברו וגם כנגד ערותו, ומותר לברך כנגד ערות חברו. לפי הסבר זה צריך להסביר שחייבים לכסות ערות גדול בשעת המילה, מפני שהמצוה היא של הגדול, ואסור לברך את ברכת המילה כשהוא ערום. כשמלים קטן המצוה אינה של הקטן אלא של המל, ומותר לו לברך כנגד ערוה.

ניתן להוכיח הסבר זה מלשון הרמב"ם. בהלכות קריאת שמע הרמב"ם כותב: "אסור לקרות כנגד ערוה עד שיחזיר פניו", ואילו כאן הרמב"ם אינו כותב "עד שיחזיר פניו" אלא כותב: "צריך לכסות ערותו עד שיברך". לו היה החיוב להרחיק מערוה מפני ברכת המל,

היה מספיק למל המברך להחזיר פניו, אך כיוון שחיוב ההרחקה הוא מפני שהמצוה היא של הנימול, הוא צריך להיות מכוסה בשעת הברכה, ולא די בהחזרת פניו של המברך¹.

סיכום

נחלקו הראשונים אם מותר לקרוא קריאת שמע ולעסוק בדברים שבקדושה כנגד ערות קטן:

רא"ה: אסור לעסוק בדברים שבקדושה כנגד ערות קטן.

רבינו פרץ: מותר לעסוק בדברים שבקדושה כנגד ערות קטן שאינו ראוי לביאה.

בעל העיטור: מותר לעסוק בדברים שבקדושה כנגד ערות קטן שלא הגיע לשתיים עשרה שנה ויום אחד, וכנגד ערות קטנה שלא הגיעה לגיל אחת עשרה שנה ויום אחד.

רא"ש: מותר לברך ברכת המילה כנגד ערות קטן, או מפני שערות קטן כל כך אינה ערוה, או מפני שערותו אינה ערוה בשעת המילה.

רמב"ם: אסור לקרוא קריאת שמע כנגד ערות קטן, ומותר לברך ברכת המילה כנגד ערותו.

הלכה

השו"ע [סי' עה סע' ד] פוסק שאסור לקרוא קריאת שמע כנגד ערות קטן, ובבית יוסף [ד"ה אסור] מפורש, שבדיעבד אינו צריך לחזור ולקרוא, וכן פסק המשנ"ב [ס"ק כא]. הרמ"א מתיר לקרוא כנגד ערות קטן שאינו ראוי לביאה, זאת אומרת כנגד קטן עד גיל תשע, וכנגד קטנה עד גיל שלוש.

¹ ניתן לבסס הסבר זה על כך שהרמב"ם לא הגדיר מיהו הגדול שצריך לכסות את ערותו. כיוון שהרמב"ם לא הגדיר מיהו הגדול, משמע שהמונח גדול כאן זהה למונח גדול בכל התורה, והוא בן שלש עשרה שנה ויום אחד. מצד שני, לפי כל הסברי הראשונים חייבים לכסות ערות קטן בן שתיים עשרה שנה ויום אחד, ולא מסתבר שלדעת הרמב"ם הגדרת ערוה תלויה בשלוש עשרה שנה ויום אחד.